

Aydede Dergisi

Aydede dergisi, Millî Mücadele'nin son safhası olan 1922 yılında Refik Halit Karay tarafından İstanbul'da yayımlanmış siyasi mizah içerikli bir yayın organıdır. Yazarlığa, II. Meşrutiyet Dönemi'nde gazetecilikle başlayan Refik Halit, *Peyam-ı Sabah*'tan aldığı parayla geçinmekte zorluk çekmesinden ve yazılarının gördüğü rağbetten hareketle bu dergiyi yayımlamayı düşündüğünü belirtmiştir. Yazarın bu dergiyi çıkarmak istemesindeki tek etkenin geçim sıkıntısı olduğunu belirtmek eksik olacaktır. Çünkü Refik Halit, 1922 yılının bulanık siyasi iklimi içerisinde yıllardır muhalefet ettiği TBMM'nin otoritesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğine karşı yeni bir konumlanma ihtiyacı hissetmiştir. Millî Mücadele'yi mizah yoluyla eleştirebileceği ve bizzat kendisinin yöneteceği bir dergi yayımlamak istemiştir. Diğer bir ifadeyle II. Meşrutiyet'in ilanından bu yana matbuat faaliyetlerinin içinde olan Refik Halit edindiği engin tecrübelerinden hareketle 1922 yılında kendi dergisini çıkarmak istemiştir. Böylece 2 Ocak 1922 tarihinde *Aydede*'nin ilk sayısını çıkarmıştır. *Aydede* 2 Ocak 1922'den, 9 Kasım 1922'ye kadar toplam 90 sayı yayımlanmıştır. Dergi pazartesi ve perşembe olmak üzere haftada iki defa toplam dört sayfa olarak Sabah Matbaası'nda basılmıştır.

Aydede'nin İlk Sayısı

Sürelî yayın çıkarma izin süreçlerinin oldukça zor olduğu bu dönemde *Aydede* için gerekli izinler kısa sürede temin edilmiştir. Yayın hayatı boyunca dergi sansüre takılmamış ve iyi bir satış rakamına ulaşmış ayrıca Padişah Vahdettin de iki yüz lira ödeyerek dergiye abone olmuştur.

Refik Halit, *Aydede* sayesinde güçlü bir mizah edebiyatı yaratmayı başarmıştır. Halk ve aydın kesiminden birçok takipçi edinmiş, zamanın en çok aranan ve okunan yazarlarından biri hâline gelmiştir. Yazar bu dergide yazıları yayımlanan yazarların isimlerini 1938 yılında afa yurda döndükten sonra, 1948 yılında *Aydede*'yi ikinci defa çıkarmaya başladığında okuyucuyla paylaşmıştır. Buna göre dergide, Orhan Seyfi, Halil Nihat, Fazıl Ahmet, Mahmut Sadık, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Necmettin Sadak, Süleyman Nazif, Abdülbaki Fevzi, Yusuf Ziya, Selami İzzet, Ercüment Ekrem, Rıza Tevfik, Reşat Nuri, Ali Haydar, Mehmet Sıtkı, Güzide Sabri, Fahrünnisa Fahrettin, İdris Sabih, Burhanettin Ali, Mücella Fetanet, Ahmet Nurettin, Fahrettin Nazım, Selahattin Rifat, Vedat Örfi, Osman Cemal ve Enis Behiç gibi yazarlar *Aydede*'nin 1922 yılı yayın döneminde dergiye yazılarıyla katkı sunmuşlardır. Refik Halit, 1948 yılında *Aydede*'yi yeniden yayımlamaya başlamıştır. Derginin bu ikinci yayın dönemi 1949 yılında sona ermiştir. Refik Halit, derginin bu ikinci yayın döneminde de güçlü ve incelikli bir mizah anlayışı geliştirmiş olmakla birlikte; dergi 1922 yılı yayın dönemindeki başarıyı yakalayamamıştır.

Yayın hayatı boyunca *Aydede* incelikli mizah çizgisini sürdürmüş, kaba hicve ve söyleme yer vermeyen bir mizah dergisi olarak kalmayı başarmıştır. Refik Halit'in *Aydede*'de yüz seksen beş civarında imzalı yazısı yer almıştır. Son sayı dışında dergide "Nakş-ı Berâb" serlevhası altında bütün yazılarını "Aydede" imzasıyla kaleme almıştır. "Nakş-ı Berâb" serlevhalı yazılarında kimi zaman birden fazla konu üzerinde durmuş, bunların içerisinde de farklı yazı başlıkları kullanılmıştır. "Aydede" dışında kimi zaman "Refik Halit" ve "Kirpi" imzalarıyla da yazılar yazmıştır. Refik Halit, *Aydede*'deki yazılarında manzum türler dışında, bir mizah dergisinde kullanılabilecek öykü, fıkra, sohbet, piyes ve anı

gibi birçok türü kullanmıştır. Yazar derginin son sayısının yayımlandığı 9 Kasım 1922 tarihinde, TBMM'nin otoritesini İstanbul'da her geçen gün daha güçlü bir biçimde hissettirmesinden ötürü yurt dışına kaçmıştır. Dolayısıyla derginin son sayısında herhangi bir yazı kaleme almamıştır.

Aydede'nin çıktığı on bir aylık süre içerisinde Refik Halit, siyasi şahsiyetlerle pek az görüşmüş ve zamanını daha ziyade yazarlarla geçirmiştir. *Aydede* dergisinin yayımlanmaya başladığı 1922 yılı başlarında artık Millî Mücadele'de de önemli aşamalar kaydedilmişti. Yunanlılar taarruz güçlerini kaybederek savunmaya çekilmişlerdi. Türk ordusu ise düşmana kesin darbeyi vurmak için taarruz hazırlıkları yapıyordu. Refik Halit, her şeye rağmen dergide Millî Mücadele'yi iğneleyici yazı ve karikatürlere yer veriyordu. Ancak *Âlemdar* gazetesinde yazdığı dönemdeki gibi Millî Mücadele'ye ağır ifadelerle yüklenmiyordu.

Refik Halit bu önemli derginin ilk sayısında, siyasal olaylar karşısında izleyeceği yayın politikasını İtilafçılık, İttihatçılık ve Millicilikten uzak durmak temelinde takip edeceğini bildirmiştir. Buna rağmen birçok yazısında İtilafçılık ve İttihatçılık konularına temas etmiştir. Üstelik, Millicilik konusu çeşitli vesilelerle yazarın sık sık mizah konusu yaptığı başlıklardan biri olmuştur. Refik Halit, Büyük Taarruz'un başarıyla neticelenmesine kadar da Milliciliğin muhalifi olmuştur. Dolayısıyla *Aydede*'de birçok kez Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Terakki'yi de eleştiri konusu yapmış olmakla birlikte; asıl hedef tahtasına Millî Mücadele'yi koymuştur.

Aydede dergisinin hem yayıncısı hem de en önemli yazarlarından biri olan Refik Halit, Büyük Taarruz'un gerçekleştiği 1922 yılında yayın faaliyetlerinin hemen hemen tamamını söz konusu dergide gerçekleştirmiştir. Refik Halit'in *Aydede*'de kaleme aldığı metinlerde üzerinde ağırlıklı olarak durduğu konular, Anadolu Hareketi, Kuva-yı Milliye, Milliyetçilik olgusu, Büyük Taarruz, Mudanya Mütarekesi, İstiklal Mahkemeleri, Anadolu Aydını, II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı, İttihatçılık, İtilafçılık, İstanbul Aydını, Sosyal Hayat ve Harp Zenginleri gibi hususlardır. Refik Halit'in üzerinde durduğu bu konular aynı zamanda derginin genel yayın felsefesinin oluşumuna ciddi derecede etki etmiştir.

Refik Halit Karay, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan ve ilerleyen süreçte daha da yoğunlaşmış olan Millî Mücadele hareketine, en başından itibaren muhalif bir tavır takınmıştır. Çünkü bu hareketi, İttihatçı bir örgütlenme olarak görmüştür. *Aydede* öncesinde Millî Mücadele'ye karşı çok daha katı bir tutum sergilemişti. 1922 yılında yapmış olduğu eleştirilerde ise birkaç yıl öncesine karşılaştırıldığında daha yumuşak bir tavır içerisine girmiştir. Büyük Taarruz'a kadar Ankara'da teşkilatlanmış mücadele hareketine inanmamakla birlikte; orada artık yeni bir hükümetin teşekkül ettiğinin son derece bilincindeydi. Dolayısıyla muhalifliğini sürdürmüş olmakla birlikte TBMM'nin hukuki varlığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini kabullenmiş bir şekilde mizah kültürü oluşturmaya çalışmıştır.

Refik Halit, Millî Mücadele'yi kendinden önceki devirlerde olduğu gibi bir tür partililik faaliyeti olarak tasavvur etmiştir. Bu hareket ona göre bitip tükenmeyen bir savaş silsilesidir. Bu nedenle bu hareketi birçok cepheden irdeleme ve anlama ihtiyacı hissetmiştir. Örneğin Millî Mücadele'nin ideolojik eğilimleri Refik Halit'in mizah yoluyla sorguladığı konulardan birisidir. Ankara'daki oluşumu daima İttihatçı hareket olarak kabul etmiş ve ideolojik yapısını da İttihatçılığa dayandırmıştır. Bitmek bilmeyen bir harp silsilesi olarak tanımladığı Millî Mücadele'nin, yıllardır harplerden sıkıntı çeken Anadolu insanına gülmeyi unutturduğunu ve umutsuzluğa ittiğini belirtmiştir.

Aydede'de en çok değerlendirilen konulardan biri de Ankara'da görev yapan şahıslardır. Özellikle 1920 öncesinde İttihat ve Terakki'ye muhalefet ettiği hâlde 1920 sonrasında Millî Mücadele'yi destekleyen ve Ankara'da mühim

vazifeler üstlenen kişiler hakkında sert bir tutum takınmıştır. TBMM'nin diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerini kurmak ve yürütmekle görevlendirdiği bu şahısların kendi şahsi çıkarları doğrultusunda hareket eden, devletin kısıtlı olanaklarını sömüren, yağlı mansıp peşinde koşan insanlar olarak anlatılmaları, yürütülen mücadeleyi okur nezdinde değersizleştirme çabalarının bir ürünü olarak kabul edilmelidir. Bunlara paralel olarak *Aydede* dergisinde odağa alınan sanatçıların büyük kısmının ortak özelliği, Millî Mücadele yanlısı olmaları, Kuva-yı Milliye'yi desteklemeleri ve Refik Halit ile aralarındaki bazı kişisel sorunların bulunmuş olmasıdır. Refik Halit, bazı sanatçılara yazılarında özellikle yer vermiştir. Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Halide Edip, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Rauf Orbay, Celal Nuri İleri, Ahmet Ferid Tek, Nihat Reşat, Camii Bey, Celaleddin Arif ve Aka Gündüz çeşitli vesilelerle *Aydede*'de Refik Halit tarafından eleştiriye tabi tutulan yazarların başında gelmektedir.

Refik Halit Karay'a göre 1922 yılı başında İstanbul aydını düşünsel manada büyük bir belirsizlik içindedir. Henüz kalıcı bir zafer elde edilmemekle birlikte; Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'nun, İstanbul üzerinde kesin bir nüfuz ve etkisi oluşmuştur. Bu nedendir ki İstanbul aydını 1922 yılında Anadolu'da yaşanan gelişmeleri gün gün takip etmiştir. Refik Halit'e göre İstanbul aydını ve gazetecileri Ankara'dan epeyce korkmakta ve çekinmektedir. Bu nedenle bu aydınlar yaptıkları iş ve eylemlerle Ankara'yı kızdırmaktan imtina etmektedirler.

Aydede, yayımlandığı zaman zarfında İstanbul ve Anadolu'daki sosyal hayatın nabzını gerçekçi bir biçimde tutmuştur. Bu nedenle dergi dönemin sosyal ve kültürel dünyasının anlaşılmasında bir kilometre taşı olarak tarihe intikal etmiştir. Özellikle derginin sahibi ve başmuharriri olan Refik Halit, toplumu ekonomik anlamda sömüren harp zenginlerini, yeteneksiz devlet adamlarını, çıkarı ve menfaati için politikayı kullanan şahısları, toplumsal yozlaşmaları ve mütareke ikliminde sosyal yapının içerisine düştüğü buhranı bütün incelikleriyle analiz etmiştir.

Refik Halit Karay'ın, *Aydede*'de üzerine en fazla değerlendirmelerde bulunduğu konulardan biri de Büyük Taarruz ve Mudanya Mütarekesi'dir. Aslında ne Refik Halit ne de muhalif başka bir İstanbul aydını 1922 yılı başlarında TBMM'nin, işgalci Yunan kuvvetlerine karşı büyük bir taarruz planı içerisinde olduğunun farkındadır. Bu nedenle Millî Mücadele tarihinde bir dönüm noktası olan ve 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz'u, İstanbul'dan büyük bir dikkatle takip etmiştir. Fakat Türk ulusunun kaderini kökünden değiştirmiş olan bu önemli hadiseyle ilgili ilk yazısını *Aydede*'de ancak 7 Eylül 1922 tarihinde kaleme alabilmiştir. Bununla birlikte yıllardır Millî Mücadele aleyhinde siyasi ve matbuat faaliyetlerinde bulunan Refik Halit, Büyük Taarruz'un yarattığı coşkuyla birlikte bir anda kendini kaybetmiş, bu zaferin gururunu yaşamış ve bu duyguları makalelerine yansıtmıştır. Dolayısıyla bu askerî hareket önemli bir muhalifin de kısa sürede vatanperverlik duygularını açığa çıkarmıştır. Dolayısıyla İstanbul'da hemen hiç beklenilmeyen bu taarruz hareketi, bir anda İstanbul aydını üzerinde fikirsel bir dalgalanmaya sebebiyet vermiştir. Örneğin Millî Mücadele boyunca bu hareketi tenkit etmiş olan Refik Halit, zaferden sonra Anadolu hareketinin ve müdafilerinin başarılarını takdir etmiştir.

Refik Halit, tıpkı Büyük Taarruz gibi Mudanya Mütarekesi görüşmelerini de büyük bir dikkatle ve intizamla takip etmiştir. Çünkü bu müzakerelerin Türkiye'nin geleceğinin şekillenmesinde hayati bir öneme sahip olacağına şuurundadır. Bu nedenle siyasi ve askerî gelişmelerin TBMM lehine çözümlenmesini beklemektedir. Fakat kendisiyle birlikte en başından beri Millî Mücadele'ye karşı hareket etmiş olan İstanbul aydınının kaderinin de Mudanya Mütarekesi ve sonraki süreçte yaşanacak gelişmelere bağlı olduğunun son derece farkındadır. Millî Mücadele'yi baltalamak için siyasi, askerî ve düşünsel her çeşit faaliyeti ortaya koymuş olanlar için aynı zamanda zorlu bir sürecin başladığının bilincindedir. Millî Mücadele muhalifi olanlarla milliciler arasında bir hesaplaşmanın olacağına kesin

gözüyle bakmaktadır. Çünkü ülkenin en zor zamanlarında yetkilerini ve kalemlerini bu hareketi zayıflatmak amacıyla kullanmışlardı. Bu nedenle yurt dışına çıkmayı bir alternatif plan olarak düşünmüştür. Her türlü tehlikeye karşı kaçmaya hazır bir pasaport hazırlatarak can güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

1. Meşrutiyet Dönemi'nde yazın hayatına gazetecilikle başlayan Refik Halit, bir önemli İttihat ve Terakki muhalifi olarak sivrilmiş, "Kirpi" müstearıyla bu fırkayı eleştiren yazılarından ötürü 1913-1918 yılları arasında Anadolu'da sürgün olarak dolaşmıştır. Mütareke Dönemi'nde ise Mondros Mütarekesi hükümlerince ülkenin dört bir yanının işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlatılan millî hareketi ve 23 Nisan 1920'de açılmış olan TBMM'ni siyasi ve düşünsel yönden engelleme gayreti içerisine girmiştir. Çünkü kendisi azılı bir İttihatçı düşmandır ve Anadolu'da, 19 Mayıs 1919'dan itibaren sistematik olarak gelişmeye başlamış olan Millî Mücadele hareketini bir İttihatçı ayaklanması olarak görmüştür. Daha sonraki yıllarda kaleme almış olduğu metinlerde; Millî Mücadele'ye karşı ortaya koyduğu bu tavrın yanlış olduğunu itiraf etmekle birlikte İttihatçı muhalifliğinin âdeta gözünü kör ettiğini beyan etmiştir.

Refik Halit, *Aydede*'de siyasi mizahın bir gereği olarak matbuat ve edebiyat âlemiyle ilgili olmak üzere birçok makaleye yer vermiştir. Refik Halit dışında dergide dönemin birçok mühim gazetecisi ve edebiyatçısı yer almıştır. Dolayısıyla derginin sahip olduğu güçlü kadro ve kadronun yarattığı edebî ürünler dönemin mizah üretiminde en belirleyici yazın unsurlarından biri olması sonucunu doğurmuştur.

Türk mizah tarihinde *Aydede* göz ardı edilemeyecek bir işaret levhasıdır. Bunun yanında Millî Mücadele'ye muhalif bir İstanbul aydını tarafından neşredilmesi hasebiyle de önemlidir. Çünkü Büyük Taarruz'un gerçekleştirilerek Millî Mücadele'nin başarıyla neticelendirildiği 1922 yılı için İstanbul aydınının düşünsel yapısının yorumlanmasında fevkalade önemli bir örnektir. Bu nedenle Millî Mücadele'ye muhalif bir yayın organı olarak *Aydede*'nin 1922 yılı Türkiye'sinin İstanbul üzerinden okunmasında en önemli bilgi kaynaklarından biri olduğu bu noktada ifade edilmelidir.

Yenal ÜNAL

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

"Meslek Bahsi", **Aydede**, Numara 1, 02 Kânunusani 1922.

"Hayatımız", **Aydede**, Numara 5, 16 Kânunusani 1922.

"Gayretkeşlik", **Aydede**, Numara 7, 23 Kânunusani 1922.

"Sırası Gelenler", **Aydede**, Numara 7, 23 Kânunusani 1922.

"Çini Soba Meselesi", **Aydede**, Numara 9, 30 Kânunusani 1922.

"Mesfur'un Encamı", **Aydede**, Numara 14, 16 Şubat 1922.

"Men-i İsrifat Kanunu", **Aydede**, Numara 27, 03 Nisan 1922.

"Yine Talih Kuşu Konuyor!", **Aydede**, Numara 30, 13 Nisan 1922.

"Yeni Bir Zengin", **Aydede**, Numara 35, 1 Mayıs 1922.

"Hakları Varmış", **Aydede**, Numara 59, 24 Temmuz 1922.

“Yeni Edebiyatımız”, **Aydede**, Numara 38, 11 Mayıs 1922.

“Celal Nuri Bey’e Açık Mektup”, **Aydede**, Numara 57, 17 Temmuz 1922.

“Bilmediğim Bir Hayat”, **Aydede**, Numara 72, 7 Eylül 1922.

“İncir Bahsi”, **Aydede**, Numara 73, 11 Eylül 1922.

“Beyler, Bu Taraftan”, **Aydede**, Numara 74, 14 Eylül 1922.

“Uygun Bir Hikâye”, **Aydede**, Numara 75, 18 Eylül 1922.

“Hatt-ı Hareketim”, **Aydede**, Numara 78, 28 Eylül 1922.

“Vaziyet İcabi”, **Aydede**, Numara 79, 2 Teşrinievvel 1922.

“Bir Ân-ı Tarihi”, **Aydede**, Numara 81, 9 Teşrinievvel 1922.

“Cezaların Beteri”, **Aydede**, Numara 82, 12 Teşrinievvel 1922.

“Kıymetli Günler”, **Aydede**, Numara 83, 16 Teşrinievvel 1922.

“İstikbal Tafsilatı”, **Aydede**, Numara 85, 23 Teşrinievvel 1922.

Kitaplar

AKTAŞ, Şerif, **Refik Halit Karay**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

APAYDIN, Mustafa (Haz.), **Aydede 1922-1**, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2020.

BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C 2, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 1984.

EBCİOĞLU, Hikmet Münir, **Kendi Yazılarıyla Refik Halit**, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1943.

GÖVSA, İbrahim Alaattin, “Refik Halit Karay”, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, Yedigün Neşriyatı, İstanbul 1945.

HALICI, Şaduman, **Mütareke Döneminin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2021.

KANDEMİR, Feridun, **Millî Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler**, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul 1964.

KARAER, Nihat, **Tam Bir Muhalif Refik Halit Karay**, Temel Yayınları, İstanbul 1998.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Sodom ve Gomore**, 24. Bs. İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

KARAY, Refik Halit, **Minelbab İlelmihrab (Mütareke Devri Anıları)**, 2. Bs. İnkılap Yayınevi, İstanbul 1992.

_____, **Bir Ömür Boyunca**, 2. Bs. İletişim Yayınevi, İstanbul 1996.

NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**, 9. Bs. Varlık Yayınları, İstanbul 2005.

ÜNAL, Yenal, **Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halit Karay**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/aydede-dergisi/?pdf=5347> adresinden erişilmiştir